

Hemliga tvångsmedel

– hanteringen i vissa avseenden

Rättslig vägledning 2022:25
Utvecklingscentrum
Augusti 2022
I delar upphävd i oktober 2025

Innehållsförteckning

1	Inledning	4
1.1	Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (SIN)	4
1.2	Hemliga tvångsmedel som behandlas i denna vägledning	5
1.3	Beslut om hemliga tvångsmedel	5
1.3.1	Särskilt om tillträdestillstånd	7
1.3.2	<i>Avsnittet upphävt 2025-10-01</i>	8
1.3.3	Handläggningen i domstol	8
1.4	Interimistiska beslut av åklagaren	9
1.4.1	Innehållet i åklagarens beslut	10
1.4.2	Anmälan till tingsrätten	10
1.4.3	Rättens prövning	11
2	Vem får ta del av det material som framkommit vid det hemliga tvångsmedlet?	12
3	<i>Kapitlet upphävt 2025-10-01</i>	14
4	Granskning och förstöring av upptagningar	15
4.1	Granskning	15
4.2	Förstöring	16
4.2.1	Kopior till försvarare	17
4.2.2	Överskottsinformation	17
4.2.3	Material som omedelbart ska förstöras	17
4.3	Särskilt material som inte ska förstöras	18
4.4	När ska materialet förstöras?	19
4.5	Vem ska fatta beslut om förstörande?	20
4.6	Dokumentation och diarieföring	21
4.7	Särskilda bestämmelser om granskning och förstörande när hemliga tvångsmedel använts i Sverige på begäran av främmande stat	22
4.7.1	Rättslig hjälp enligt LIRB	22
4.7.2	Europeisk utredningsorder	23
5	Avlyssningsförbudet	24
5.1	Allmänt	24
5.2	Närmare om begreppen ”i samband med yrkesutövning” och ”i samband därmed erfarit”	25
5.2.1	I samband med yrkesutövning	25
5.2.2	I samband därmed erfarit	26

5.2.3	Identifiering av samtal	26
5.3	Särskilt om försvararsamtal	27
6	Upphörande av hemligt tvångsmedel.....	30
6.1	Allmänt	30
6.2	Särskilt vid upphörande av HAK/HÖK/HDA	31
7	<i>Kapitlet upphävt 2025-10-01</i>	33
8	Kvarhållande av försändelse	34
8.1	Rättsliga förutsättningar och praktiskt tillvägagångssätt.....	34
8.2	Åklagarbeslut.....	36

Denna rättsliga vägledning ersätter tidigare RättsPM 2012:8. Texterna är i huvudsak överförda från promemorian, se närmare om detta i vägledningens inledning.

Genom beslut den 1 oktober 2025 har avsnitt 1.3.2 samt kapitlen 3 och 7 upphävts med anledning av ny lagstiftning.

1 Inledning

Denna rättsliga vägledning (RäV) ersätter tidigare RättsPM 2012:8. Innehållet i RäV:en är i stort sett detsamma förutom att hänvisning även görs till relevanta lagrum i den tillfälliga lagen om hemliga dataavläsning. Ett antal beslut från SIN som meddelats efter den senaste uppdateringen omnämns också. Syftet med denna rättsliga vägledning är att den ska utgöra ett stöd för åklagarna och handläggarna vid användning av hemliga tvångsmedel. Genom detta stöd ska tillämpningen bli mer enhetlig och rättsenlig.

Möjligheterna att i utredningar av brott använda sig av hemliga tvångsmedel är till stor nytta och ofta en förutsättning för att nå resultat när det gäller bekämpandet av grov brottslighet. Men det är också ett utredningsverktyg som kan inkräkta på den personliga integriteten och är därför föremål för särskild tillsyn. En form av tillsyn utgörs av den redogörelse för användningen av hemliga tvångsmedel och nyttan av denna som Åklagarmyndigheten, tillsammans med Ekobrottsmyndigheten, Polismyndigheten och Tullverket, ska redovisa till regeringen varje år. Regeringen redovisar sedan vidare till riksdagen. En annan form av tillsyn sker genom Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (SIN), som inrättats för tillsyn över de brottsbekämpande myndigheternas användning av bl.a. hemliga tvångsmedel och därmed sammanhängande verksamhet.

Vägledningen redovisar Utvecklingscentrums uppfattning om hur olika frågor i anslutning till användningen av hemliga tvångsmedel kan lösas. För den som önskar att ytterligare fördjupa sig i olika frågeställningar finns hänvisningar till annat material som behandlar frågorna.

Vad som i denna vägledning anges beträffande polisen och dess tjänstemän gäller, såvitt inte annat anges, i tillämpliga delar även Tullverket i dess brottsbekämpande verksamhet och de tjänstemän som arbetar där.

1.1 Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (SIN)

SIN har till uppgift att med inspektioner och andra undersökningar utöva tillsyn över brottsbekämpande myndigheters användning av hemliga tvångsmedel och kvalificerade skyddsidentiteter och därmed sammanhängande verksamhet samt över polisens behandling av personuppgifter.

SIN ska även på begäran av enskild kontrollera om han eller hon har utsatts för hemliga tvångsmedel eller har varit föremål för polisens personuppgiftsbehandling och om tvångsmedelsanvändningen och därmed sammanhängande verksamhet eller personuppgiftsbehandlingen har skett i enlighet med lag eller annan författning.

Verksamheten styrs av lagen (2007:980) om tillsyn över viss brottsbekämpande verksamhet och förordningen (2007:1141) med instruktion för Säkerhets- och integritetsskyddsmyndigheten.

SIN publicerar sina iakttagelser vid granskningar i uttalanden och rapporter på hemsidan www.sakint.se.

1.2 Hemliga tvångsmedel som behandlas i denna vägledning

Till de hemliga tvångsmedlen räknas traditionellt de som förekommer under rubriken Hemliga tvångsmedel i 27 kap. rättegångsbalken (RB), nämligen hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation (HAK), hemlig övervakning av elektronisk kommunikation (HÖK), hemlig kameraövervakning (HKÖ) och hemlig rumsavlyssning (HRA). Till de hemliga tvångsmedlen räknas också kvarhållande av försändelse enligt 27 kap. 9 § RB, även kallat postkontroll eller postspärr. Sedan den 1 april 2020 finns även möjlighet till hemlig dataavläsning (HDA). HDA regleras i lagen (2020:62) om hemlig dataavläsning (HDA-lagen). Lagen är tidsbegränsad och gäller till och med den 1 april 2025. Innan dess kommer lagen utvärderas för ställningstagande om den ska göras permanent.

HAK, HÖK, HKÖ och HRA regleras i 27 kap. 18–34 §§ RB och förutsätter att det pågår förundersökning för det brott som åtgärden avser. HDA regleras som nämns ovan i en särskild lag. Dessa behandlas i avsnitt 1.3–7.8. Postkontroll behandlas för sig i kapitel 8.

HAK, HÖK, HKÖ, viss HDA, och en utvidgad form av postkontroll kan också användas i underrättelsesyfte då förutsättningarna för förundersökning inte är för handen. Bestämmelser om sådan tillämpning av hemliga tvångsmedel finns i lagen (2012:278) om inhämtning av uppgifter om elektronisk kommunikation i de brottsbekämpande myndigheternas underrättelseverksamhet (inhämtningslagen), lagen (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott (preventivlagen) och i lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll (LSU). Dessa lagar behandlas inte i denna vägledning.

1.3 Beslut om hemliga tvångsmedel

Beslut om HAK, HÖK, HKÖ, HRA och HDA beslutas av rätten efter framställan från åklagaren.¹

¹ 27 kap. 21 § 1 st. RB och 18 § HDA-lagen. Detsamma gäller för postkontroll (27 kap. 9 § RB). Åklagaren kan under vissa förutsättningar fatta interimistiska beslut beträffande HÖK, HAK, HKÖ, HDA och postkontroll, se avsnitt 1.4 och

SIN har i uttalanden framhållit att åklagaren har ansvaret för att en ansökan om hemligt tvångsmedel är lagligen grundad. Enligt nämnden har åklagaren även principiellt ett ansvar för på vilket sätt ett hemligt tvångsmedel verkställs.²

27 kap. 21 § RB innehåller bestämmelser om beslutsordningen för de aktuella hemliga tvångsmedlen samt vilka uppgifter ett tillståndsbeslut ska innehålla. För HDA finns motsvarande regler i 18 § HDA-lagen. Tiden för beslutet får inte sättas längre än nödvändigt och för tid som infaller efter beslutet får tiden inte överstiga en månad från dagen för beslutet.³

Begär rätt tidsperiod för tillstånd till hemliga tvångsmedel

Tiden för tillstånd till HAK, HÖK, HKÖ och HRA får enligt 27 kap. 21 § RB – när det gäller tid som infaller efter beslutet – inte överstiga en månad från dagen för beslutet. Detsamma gäller för HDA enligt 18 § HDA-lagen. För postkontroll gäller längst en månad räknat från dagen då beslutet delges befordringsföretaget (27 kap. 9 § RB).

Vad innebär detta för bestämmandet av tillståndsperiodens slutdatum? Svaret på frågan får sökas i lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid. Av 1 § i den lagen ska dagen för slutdag anses vara den dag som genom sitt tal i månaden motsvarar den dag från vilken tidsräkningen börjas. Om motsvarande dag inte finns i slutmånaden får man anse den månads sista dag som slutdag.

Om man t.ex. begär tillstånd till HAK en månad vid sammanträde den 5 januari ska tillståndet således gälla till och med den 5 februari. Om ansökan i stället görs den 31 januari blir slutdagen den sista dagen i februari, dvs. 28 eller 29 vid skottår.

Var vaksam på att månaden alltid räknas från dagen för beslutet (förutom vid postkontroll). Om gällande tillstånd går ut den 5 februari och man vill ansöka om förlängning av tillståndet med en månad redan den 3 februari får man ange slutdatumet till en månad efter beslutsdatumet, dvs. till och med den 3 mars. Det har förekommit att åklagare i motsvarande situationer begärt och fått beviljat tillstånd "i förtid" räknat en månad från ett framtida datum då gällande beslut skulle upphöra. Detta är således inte korrekt. I sådant fall kan inte operatören anses vara rättsligt förpliktad att tillhandahålla kommunikation längre än en månad från beslutsdatum.

I praktiken bör man se till att slutdagen inte infaller en helgdag, vilket kan föranleda en kortare tillståndsperiod än en månad. Man bör också efter-

avsnitt 8.2. På Rånet finns mallar för ansökningar om hemliga tvångsmedel, interimistiska åklagarbeslut, anmälan till tingsrätten samt logglistor att föra under jourtid (under Mallar hemliga tvångsmedel).

² Se SIN:s uttalande 2018-03-28, dnr 111-2017.

³ 27 kap. 21 § 2 st. RB.

sträva att ha samma slutdag för samtliga tillstånd i ärendet. På så vis effektiviserar man arbetet vid förlängningar.

I ett beslut att tillåta hemlig rumsavlyssning ska det också anges vem som är skäligen misstänkt för brottet. Detta gäller även vid HDA som avser rumsavlyssningsuppgifter.

I ett tillstånd till hemlig kameraövervakning eller hemlig rumsavlyssning ska det anges vilken plats tillståndet gäller. Detsamma gäller för HDA som avser kameraövervaknings- och rumsavlyssningsuppgifter.

I beslutet att tillåta åtgärder ska det, när det finns skäl till detta, också i övrigt anges villkor för att tillgodose intresset av att enskildas personliga integritet inte kränks i onödan.⁴

Gäller beslutet HDA ska beslutet alltid förenas med villkor för att tillgodose intresset av att enskildas personliga integritet inte kränks i onödan.⁵

1.3.1 Särskilt om tillträdestillstånd

Enligt 27 kap. 25 a § RB får den myndighet som verkställer ett beslut om hemlig rumsavlyssning, efter särskilt tillstånd av rätten, i hemlighet bereda sig tillträde till och installera tekniska hjälpmedel på en plats som annars skyddas mot intrång. Ett sådant tillstånd får avse endast den plats som ska avlyssnas eller, om det finns särskilda skäl, en plats som direkt angränsar till den platsen. Ett tillstånd att bereda sig tillträde till en bil som ska avlyssnas anses normalt innefatta även det utrymme där bilen befinner sig och omfattar även en rätt att tillfälligt flytta fordonet i samband med tillträdet.

Tillträdestillstånd till ett angränsande utrymme får aldrig avse en stadigvarande bostad som inte tillhör den som kan misstänkas. Ett tillstånd att bereda sig tillträde till en plats gäller för hela tillstandsperioden om inte annat beslutas. Tillståndet gäller även efter tillstandsperiodens utgång till den del tillträdet avser åtgärder för att ta bort utrustningen eller göra den obrukbar.⁶

Genom det andra stycket ges möjlighet att i vissa fall, när tillstånd beträffande samma plats meddelas för både HRA och HKÖ, ge tillträdestillstånd som gäller även installation av övervakningskameror. Sådana tillstånd får dock inte avse tillträde för installation av hemlig kameraövervakningsutrustning i någons stadigvarande bostad. Av detta följer att sådan installation inte heller får ske i den misstänktes stadigvarande bostad.⁷

⁴ 27 kap. 21 § 6 st. RB.

⁵ 18 § lag (2020:62) om hemlig dataavläsning. Se även SIN:s uttalande 2021-12-15, dnr 92-2020.

⁶ 27 kap. 25 a § 3 st. RB och 25 § 3 st. HDA-lagen.

⁷ Se vidare prop. 2013/14:237 s. 187 och s. 150 ff.

Om avsikten är att installera endast kameraövervakningsutrustning på en plats som annars skyddas mot intrång (t.ex. trapphus, vindsutrymmen, källare och föreningslokaler) är det enda rättsligt godtagbara sättet att bereda sig tillträde till en sådan plats att inhämta tillåtelse av någon behörig person, exempelvis en fastighetsägare eller en hyresvärd. Ett medgivande bör inhämtas redan innan ansökan till rätten görs. Det kan undantagsvis uppstå situationer då ett medgivande kan förväntas inom kort, men ärendet är så brådskande att åklagaren behöver fatta ett interimistiskt beslut eller ge in en ansökan trots att medgivandet ännu inte erhållits. Det är då viktigt att åklagaren ger tydliga direktiv till polisen att medgivande omgående ska inhämtas och att installation av kamerautrustningen inte får ske innan detta skett. Det ska dokumenteras att det interimistiska beslutet har fattats utan att medgivande inhämtas. Rätten ska informeras om att medgivande ännu inte finns. Om det visar sig att medgivande inte kan inhämtas ska åklagaren häva tvångsmedlet.⁸

För HDA finns möjlighet till tillträdestillstånd genom en bestämmelse i 12 § HDA-lagen. Vid HDA är det möjligt att få tillträdestillstånd oavsett vilken typ av uppgift beslutet om HDA omfattar. Avgörande är om det är nödvändigt att, för att kunna verkställa beslutet, installera någon form av tekniskt hjälpmedel på en plats som annars skyddas mot intrång. Ett beslut om tillträdestillstånd enligt HDA-lagen får endast avse en plats där det finns särskild anledning att anta att det avläsningsbara informationssystemet finns tillgängligt. Är platsen en bostad som stadigvarande används av någon annan än den som är misstänkt får tillstånd beviljas endast om det finns synnerlig anledning att anta att informationssystemet finns där. Med detta avses att det ska finnas någon faktiskt omständighet som med viss styrka talar för att det kommer att finnas där i vart fall någon gång under tillståndstiden.⁹

1.3.2 Avsnittet upphävt 2025-10-01

Avsnittet behandlade hemliga tvångsmedel mot personer under 15 år.

1.3.3 Handläggningen i domstol

När en ansökan eller anmälan om HAK, HKÖ, HRA eller HDA har kommit in till rätten, ska rätten så snart som möjligt utse ett offentligt ombud i ärendet och hålla ett sammanträde. Vid sammanträdet ska åklagaren och det offentliga ombudet närvara.¹⁰

⁸ Se riksåklagarens uttalanden i tillsynsbeslut från februari 2021, AMR-8429-20. Även SIN:s uttalanden 2018-03-28, dnr 111-2017 och 2020-09-23, dnr 93-2019.

⁹ Prop. 2019/20:64 s. 227.

¹⁰ 27 kap. 28 § RB och 16 § HDA-lagen.

Någon särskild frist för handläggningen i domstol är inte föreskriven men det ligger i sakens natur att ärenden av detta slag normalt är brådskanie.¹¹

I 27 kap. 26–30 §§ RB regleras offentliga ombuds medverkan i ärenden om hemliga tvångsmedel. Offentligt ombud ska alltid utses och även närvara vid sammanträdet angående HAK, HKÖ, HRA och HDA.

Numera kan dessa förhandlingar, om de praktiska förutsättningarna med överlämnande av handlingar kan lösas, även ske via videolänk till domstolen.

Beträffande den praktiska handläggningen kan handlingar angående HÖK, HAK, HKÖ, HRA, HDA och postkontroll skickas per e-post och då krypterat mellan utredande myndigheter, åklagare och domstol.

Behörig domstol att pröva frågor om tillstånd till HAK, HÖK, HKÖ, HRA, HDA och postkontroll är den domstol som i övrigt är att anse som laga domstol i brottmål enligt bestämmelserna i 19 kap. RB. En fråga om hemliga tvångsmedel får också tas upp i rätten i en annan ort än som följer av reglerna i 19 kap. RB, om beslut i frågan bör fattas utan dröjsmål.¹² Även Stockholms tingsrätt har generell behörighet att fatta beslut i dessa frågor vid förundersökning om brott som avses i 27 kap. 2 § 2 st. 2–8 p. RB.¹³

1.4 Interimistiska beslut av åklagaren

Reglerna som ger åklagaren möjlighet att fatta s.k. interimistiska beslut om HAK, HÖK och HKÖ återfinns i 27 kap. 21 a § RB. För HDA finns reglerna i 17 § HDA-lagen. För postkontroll finns motsvarande bestämmelser i 27 kap. 9 a § RB.¹⁴ Där finns också bestämmelser om förfarandet när ett sådant beslut har meddelats.

På Rånet finns mallar med ansökningar om hemliga tvångsmedel, åklagarbeslut och anmälan till tingsrätten (Mallar hemliga tvångsmedel). Mallar finns även i HTM-Cåbra men observera att det då endast är möjligt att fatta beslut i egna pågående ärenden.

Tanken är att åklagaren ska kunna fatta beslut i situationer när ändamålet med åtgärden riskerar att gå förlorat om rättens tillstånd skulle avvaktas. Möjligheten är avsedd att tillämpas endast i undantagsfall och bör tillgripas framför allt vid tidpunkter då det inte är möjligt med en domstolsprövning inom domstolarnas ordinarie öppettider.

¹¹ Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, tredje upplagan, s. 507.

¹² Detta följer av 19 kap. 12 § RB.

¹³ Se 27 kap. 34 § RB. Här avses främst ärenden som handläggs på Riksenheten för säkerhetsmål.

¹⁴ Se särskilt om detta i avsnitt 8.2.

Att inhämta ett domstolsbeslut tar oundvikligen viss tid, även om behovet av tvångsmedlet uppstår under domstolarnas öppettider. Detta gäller inte minst sådana ärenden där ett offentligt ombud ska medverka vid handläggningen. Även när en domstolsprövning av dessa eller liknande skäl inte kan ske i tid kan ändamålet med åtgärden riskera att gå förlorat och förutsättningar därmed föreligga för ett interimistiskt beslut.¹⁵ För att undvika oklarheter om vad som utgjort underlag för åklagarens beslut bör åklagaren alltid infordra ett skriftligt underlag från den utredande myndigheten innan han eller hon fattar ett interimistiskt beslut. Rättens efterföljande prövning ska nämligen göras på exakt samma underlag som åklagaren hade inför sitt beslut.

Motsvarande möjlighet för åklagaren att fatta beslut om hemliga tvångsmedel gäller enligt 4 kap. 25, 27 och 28 c §§ lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål (LIRB) och 3 kap. 10 § lagen (2017:1000) om en europeisk utredningsorder (LEU). Insamlade uppgifter får inte lämnas över till den ansökande staten innan rätten har fattat beslut om tvångsmedlet.¹⁶

1.4.1 Innehållet i åklagarens beslut

Samma krav på beslutets innehåll gäller som för rättens beslut.¹⁷

I beslutet ska anges följande:

- vilken tid tillståndet omfattar
- vilken adress, utrustning eller plats tillståndet avser
- eventuella villkor för att tillgodose intresset av att enskildas integritet inte kränks i onödan.

Det bör framhållas att åklagarens beslut ska ha samma omfattning som han eller hon hade önskat av rättens beslut, eftersom det är detta beslut som ska underställas rättens prövning. Om åklagaren önskar en tillståndsperiod på en månad bör således samma tidsperiod anges i åklagarens beslut. Det ska alltså inte vara fråga om en begränsad tidsperiod till dess att rätten prövar åklagarens beslut.

1.4.2 Anmälan till tingsrätten

När åklagaren har meddelat ett tillstånd ska han eller hon anmäla åtgärden till rätten. Anmälan ska göras **skriftligen** och **utan dröjsmål**. I anmälan ska skälen för åtgärden anges.¹⁸

I samband med en lagändring 2015 ändrades anmälningsskyldigheten för åklagaren från "genast" till "utan dröjsmål". Vad detta innebär i praktiken kan

¹⁵ Prop. 2013/14:237 s. 183. Se även beträffande övervägandena s. 136 ff.

¹⁶ Beträffande europeisk utredningsorder framgår detta av 3 kap. 40 § i den lagen.

¹⁷ Prop. 2013/14:237 s. 183.

¹⁸ 27 kap. 21 a § RB.

– med utgångspunkt från vad som anges i förarbetena¹⁹ – enligt Utvecklingscentrums uppfattning sammanfattas enligt följande:

- Så snart någon hos domstolen kan ta emot den.
- Om beslutet meddelats under domstolens öppettider ska anmälan normalt göras i samband med att beslutet meddelas.
- Om beslutet meddelats när tingsrätten haft stängt ska som huvudregel anmälan ske senast i samband med att domstolen åter öppnar. Eftersom det endast brukar vara ett fåtal av domstolens anställda som är behöriga att handlägga frågor om hemliga tvångsmedel, bör det i normalfallet vara tillräckligt att göra anmälan när domstolens ordinarie verksamhet öppnar.

1.4.3 Rättens prövning

När anmälan gjorts skriftligen till rätten ska denna pröva ärendet skyndsamt. Rätten ska pröva ärendet på samma beslutsunderlag som åklagaren hade inför sitt beslut. Har verkställighet redan skett ska rätten pröva om det funnits skäl för åtgärden vid tiden för åklagarens beslut. Om rätten finner att det inte finns skäl för beslutet ska rätten upphäva åklagarens beslut.

Om rätten finner att det saknats skäl för åtgärden får de inhämtade uppgifterna inte användas till nackdel för den drabbade eller annan som uppgifterna avser.

Exempel

Tvångsmedelstillstånd avser A, som avlyssnas när denne samtalar med B om brottslig verksamhet där enligt uppgifter vid samtalet även C, som inte själv utsatts för avlyssningen, medverkat. Uppgifterna från avlyssningen får i det fallet, om domstolen finner att det saknats skäl för åtgärden, inte användas i en brottsutredning till nackdel för vare sig A, B eller C.²⁰

Senare kända omständigheter kan dock göra att skäl för tillstånd föreligger efter åklagarens beslut. Då kan domstolen genom nytt beslut lämna tillstånd till åtgärderna.²¹ I praktiken ska då rätten upphäva åklagarens beslut, om skäl inte förelåg då detta fattades, men kan lämna tillstånd på en ny ansökan från åklagaren som grundas även på omständigheter som framkommit i tiden efter åklagarens beslut.

Om åklagarens beslut av något skäl inte verkställts och upphört att gälla innan rättens prövning ska beslutet inte prövas. Rätten har då i stället att avskriva ärendet.²²

¹⁹ Prop. 2013/14:237 s. 182–183. Se även s. 136 ff.

²⁰ Prop. 2013/14:237 s. 183.

²¹ Prop. 2013/14:237 s. 184.

²² Prop. 2008/09:163 s. 83.

2 Vem får ta del av det material som framkommit vid det hemliga tvångsmedlet?

När ett hemligt tvångsmedel ska användas i en förundersökning gäller på samma sätt som i andra fall att förundersökning ska inledas med ett beslut som ska sättas upp särskilt eller antecknas i akten och det ska framgå vem som har fattat beslutet.²³ Har åklagare fattat beslutet ska det diarieföras i det hemliga tvångsmedelsdiariet (HTM-Cåbra). Har polisen fattat beslutet och övertar åklagaren förundersökningen kommer ärendet att registreras i HTM-Cåbra och därigenom också tidpunkten för åklagarens övertagande. Det är alltid en åklagare som ska leda en förundersökning, i vilken ett hemligt tvångsmedel används. Det är då åklagaren som ansvarar för förundersökningen i dess helhet och därmed också avgör vem som får ta del av förundersökningsmaterialet.

Åklagaren bör vid inledandet eller övertagandet av en förundersökning så långt det är praktiskt möjligt gå igenom med utredningspersonalen vid polisen vilka befattningshavare som ska få ta del av materialet, vilka rutiner som ska gälla när det framkommer överskottsmaterial, hur underrättelseinformation ska förmedlas till polisens underrättelseenheter m.m. Även om åklagaren inte "förfogar" över polisens personal bör åklagaren se till att den polis som koordinerar ärendet upprättar en förteckning över personalfunktioner som ska ha tillgång till avlyssningsmaterialet och löpande uppdaterar den. Åklagaren ska få del av förteckningen och godkänna den. På så sätt kan spridning av hemligt material till obehöriga motverkas.

Den eller de som har till uppgift att rent faktiskt avlyssna samtalen eller granska kameraövervakningen får självfallet ta del av materialet, liksom anlitade tolkar. Detsamma gäller de utredare som förundersökningsledaren gett uppdraget att granska materialet. Om det framkommer överskottsinformation är det först efter ett beslut av förundersökningsledaren som annan person får ta del av detta. Efter beslut av förundersökningsledaren kan den misstänkte och hans eller hennes försvarare få ta del av materialet.

Det spelar inte någon roll var personerna som lyssnar eller tittar rent faktiskt befinner sig. De kan mycket väl sitta på olika platser i landet. Det är självfallet så att det hemliga tvångsmedlet endast får avse den brottsmisstanke som domstolsbeslutet gäller. Det är viktigt att komma ihåg att tillståndet inte avser en persons all eventuella brottslighet.

²³ 1 a § 1 st. FUK.

Vid s.k. multidisciplinära samarbeten där olika myndigheter samverkar vid utredning av omfattande brottslighet med anknytning till exempelvis viss person, är det således viktigt att understryka att all personal i utredningsprojektet inte har rätt att ta del av allt material som framkommer genom ett hemligt tvångsmedel som beslutats i fråga om en viss brottsmisstanke.

Om exempelvis domstol i samband med ett sådant myndighetssamarbete lämnat tillstånd till HAK grundat på en misstanke om en persons narkotikabrott och det vid avlyssningen uppkommer misstanke också om ekonomisk brottslighet kopplat till samma person ska de uppgifterna behandlas som överskottsinformation. Någon annan utredningspersonal än den som utreder narkotikabrottsligheten har inte någon rätt att närvara vid avlyssning eller ta del av denna information. Rätt att ta del av denna information och möjlighet att närvara vid fortsatt avlyssning uppstår först efter ett nytt domstolsbeslut om HAK gällande den nya misstanken.

En annan sak är att förundersökningsledaren i den förundersökning där tvångsmedlet används kan överlämna överskottsinformation till annan personal men det är förundersökningsledaren ensam som avgör om information överhuvudtaget ska lämnas ut och i så fall vilken information och till vem.

I övrigt gäller reglerna i offentlighets- och sekretesslagen (OSL) för vilka uppgifter som är hemliga.

3 Kapitlet upphävt 2025-10-01

Kapitlet behandlade överskottsinformation och sidoinformation.

4 Granskning och förstöring av upptagningar

4.1 Granskning

Material som härrör från ett hemligt tvångsmedel ska granskas snarast möjligt.²⁴ Granskningsrätten tillkommer enligt bestämmelserna rättsens ledamöter, undersökningsledaren eller åklagaren.²⁵ I praktiken är det åklagaren som ansvarar för att granskning sker. Polisen har inte någon självständig rätt att granska materialet. Åklagaren kan dock uppdra åt polisen att genomföra granskningen.

Med hänsyn till att materialet från hemliga tvångsmedel ofta är synnerligen omfattande finns det sällan eller aldrig någon faktisk möjlighet för åklagaren att själv utföra granskningen. Normalt är det i stället den eller de personer som har till uppgift att avlyssna samtalen som tillsammans med utredningspersonal hos polisen utför granskningen. När åklagaren som ett led i sin befogenhet att bestämma vilka utredningsåtgärder som ska vidtas i en förundersökning uppdrar åt polisen att utföra granskningsarbetet, bör polisen samtidigt uppmanas att dokumentera vem eller vilka som utför granskningen. Det är också av central betydelse att åklagaren gör klart för polisen att granskningen även ska innefatta alla omständigheter som kan bedömas vara till fördel för den misstänkte.

Granskningen syftar till att urskilja material som omedelbart ska förstöras under förundersökningens gång. Först och främst gäller det material som avser telefonsamtal eller annat meddelande, samtal eller tal där någon som yttrar sig, på grund av bestämmelserna i 36 kap. 5 § 2–6 st. RB, inte skulle ha kunnat höras som vittne om det som sagts eller på annat sätt framkommit. Sådant material ska förstöras omedelbart efter det att det har kommit fram att avlyssningsförbudet är tillämpligt. Motsvarande gäller för HDA, men där gäller även att uppgifter som enligt 27 kap. 2 § 1 st. RB hindrar beslag omedelbart ska förstöras. Se närmare i kapitel 5 om avlyssningsförbudet.

Granskningen ska vidare urskilja material som inte är av betydelse från brottsutredningssynpunkt. Som framgår nedan är det dock svårt att under förundersökningen bedöma om något material saknar sådan betydelse. Därför ska i regel allt material sparas till dess skyldigheten att förstöra allt material har infunnit sig.

²⁴ 27 kap. 24 § RB och 28 § HDA-lagen.

²⁵ 27 kap. 24 § 1 st. jämfört med 12 § RB.

4.2 Förstöring

Upptagningar och uppteckningar från hemliga tvångsmedel ska, i de delar det är av betydelse från brottsutredningssynpunkt, bevaras till dess att förundersökningen lagts ned eller avslutats eller, om åtal väckts, målet har avgjorts slutligt. De ska därefter förstöras.

Om förundersökningen gäller flera misstänkta personer och denna läggs ned i förhållande till någon av dem inträder inte skyldigheten att förstöra materialet som gäller den avförde förrän förstörandeskyldigheten inträtt i förhållande till samtliga misstänkta och förundersökningen i stort.

Material som omfattas av avlyssningsförbudet ska förstöras genast, när det kommit fram att avlyssningsförbudet är tillämpligt på materialet.

Att förstöra material under pågående förundersökning bör annars undvikas.

När överskottsmaterial lämnas till annan förundersökning övergår ansvaret för förstöring av det överlämnade materialet till mottagande förundersökningsledare. Mottagande förundersökningsledare ska informeras om detta skriftligen. För att underlätta bevakningen av förstörandeskyldigheten bör ett nytt HTM-Cåbra-ärende upprättas för överskottsinformationen. Samma regler om förstöring gäller även där.

Det är förundersökningsledaren som ansvarar för att materialet blir förstört när så ska ske.

Uppteckningar och upptagningar från hemliga tvångsmedel ska, i de delar det är av betydelse från brottsutredningssynpunkt, bevaras till dess förundersökningen har lagts ned eller avslutats eller, om åtal väckts, målet har avgjorts slutligt. I de delar materialet är av betydelse för att förhindra förestående brott ska det bevaras så länge det behövs för att förhindra brott. Det ska därefter förstöras.²⁶

Med uttrycket "målet har avgjorts slutligt" åsyftas att det ska föreligga ett lagakraftvunnet avgörande.²⁷

Om åtal väckts mot flera personer ska bevarande ske till dess det finns ett lagakraftvunnet avgörande gentemot samtliga personer som åtalats. För det fall åtal väckts och prövats i en friande dom avseende ett brott som aldrig preskriberas, brukar polisen vilja fortsätta utreda brottet och således inte lägga ned förundersökningen. För att kunna bevara material från hemliga tvångsmedel i liknande fall bör åklagaren, innan den domen vinner laga kraft, besluta om att återuppta förundersökningen för det aktuella brottet och

²⁶ 27 kap. 24 § 2 st. RB och 28 § HDA-lagen.

²⁷ Prop. 1988/89:124 s. 69.

överlämna ledningen av förundersökningen och materialet från hemliga tvångsmedel till polisen.²⁸

I händelse av att åklagaren under utredningen fått egna fysiska kopior av materialet, exempelvis på CD-skiva eller andra databärare, är det åklagaren som ansvarar för att materialet förstörs. Förstöringen bör ske genom polisens försorg för att säkerställa att information raderas på rätt sätt. Såväl mottagandet av de fysiska kopiorna som förstörandebeslut avseende desamma bör diarieföras av någon för detta ansvarig person i den utredande myndigheten. På så vis uppnås en enhetlig kontroll över vilka kopior som finns av materialet och vilka som innehar dessa.

4.2.1 Kopior till försvarare

Det har förekommit att kopior av hemligt avlyssningsmaterial lämnats ut till exempelvis försvarare. Det är tveksamt om detta överhuvudtaget är lämpligt, eftersom åklagaren då avhänder sig kontrollen över att materialet förstörs. I det här avseendet kolliderar åklagarens ansvar för förstöring enligt 27 kap. 24 § RB med den misstänktes och försvararens rätt till kopior av förundersökningsmaterial enligt 23 kap. 21 a § RB.²⁹

4.2.2 Överskottsinformation

Om det i materialet finns överskottsinformation som enligt förundersökningsledarens beslut får användas i annan förundersökning bör överlämnandet ske genom att materialet kopieras över till ett särskilt lagringsmedium som överlämnas. Då kan materialet i den ursprungliga förundersökningen förstöras oberoende av överskottsinformationen.

Den överlämnade överskottsinformationen ska sedan förstöras genom beslut av förundersökningsledaren i den nya förundersökningen när den nya förundersökningen lagts ned eller avslutats eller, om åtal har väckts, målet avgjorts slutligt. Om överskottsinformation från hemliga tvångsmedel överlämnas för att användas i en annan förundersökning bör detta diarieföras i ett nytt HTM-Cåbra-ärende som upprättas för den mottagande förundersökningen och förstörelsebeslutet ska sedan noteras i det ärendet.

4.2.3 Material som omedelbart ska förstöras

Upptagningar och uppteckningar från HAK, HRA och HDA som avser telefonsamtal eller annat meddelande, samtal eller tal där någon yttrar sig som, på grund av bestämmelserna i 36 kap 5 § 2–6 st. RB, inte skulle ha kunnat höras som vittne om det som sagts eller på annat sätt framkommit ska omedelbart förstöras.³⁰ För HDA gäller därutöver att information som

²⁸ Se SOU 2018:61 s. 276.

²⁹ Se även RåV 2022:26, avsnitt 7.2.

³⁰ 27 kap. 22 § RB och 27 § HDA-lagen.

omfattas av beslagsförbudet enligt 27 kap. 2 § 1 st. RB omedelbart ska förstöras. Se närmare under kapitel 5.

4.3 Särskilt material som inte ska förstöras

Utskrifter av samtal från hemliga tvångsmedel som tagits in i ett förundersökningsprotokoll blir en del av en allmän handling. Sådant material ska inte förstöras. Skälet är att materialet av rättssäkerhetsskäl bör kunna granskas i efterhand, exempelvis i resningsärenden. Materialet får inte gallras annat än enligt de regler som gäller gallring av förundersökningsprotokoll.³¹ Detta gäller alla utskrifter eller promemorior som finns medtagna i förundersökningsprotokollet.

Om ett förundersökningsprotokoll har upprättats men åtal inte väcks gäller samma förfaringssätt.

Observera att det ovan sagda inte gäller originalupptagningarna som alltid ska förstöras. Detta gäller även de upptagningar som spelats upp inför rätten men som inte getts in till rätten.

Efter ett uttalande av SIN med anledning av en granskning av hanteringen av hemliga tvångsmedel vid en åklagarkammare har osäkerhet uppstått hur uttalandet ska tolkas i visst avseende. Det gäller punkten 4.3 i uttalandet. Nämnden skriver följande:³²

Förstöringsskyldigheten enligt 27 kap 24 § andra stycket RB omfattar alla upptagningar och uppteckningar, såväl original som kopior, oberoende av på vilket lagringsmedium materialet finns. Detta gäller oavsett om materialet tagits in i ett förundersökningsprotokoll.

Utvecklingscentrums uppfattning är att beslutet inte ska tolkas som att även material som tagits in i ett förundersökningsprotokoll ska förstöras.

Utvecklingscentrum har varit i kontakt med nämnden och då fått bekräftat att avsikten med formuleringen i aktuellt avsnitt är att påtala att alla inspelningar av samtal ska förstöras även om utskrifter av samtalen tagits med i förundersökningsprotokollet, utskrifterna i förundersökningsprotokollet ska däremot inte förstöras.

SIN uttalar att även *bearbetat* material och handlingar med anteckningar från hemlig tvångsmedelsanvändning ska förstöras. Även minnesanteckningar ska enligt nämnden förstöras. Det hade inte gjorts i det granskade fallet.³³

³¹ Gunnel Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, tredje upplagan, s. 522.

³² SIN:s uttalande 2015-02-18, dnr 325-2014.

³³ SIN:s uttalande 2015-02-18, dnr 325-2014.

4.4 När ska materialet förstöras?

Det finns inte någon uttrycklig regel om när materialet ska förstöras. Bestämmelsen i 27 kap. 24 § 2 st. RB anger endast vid vilken tidpunkt skyldigheten att förstöra inträder men anger inte närmare hur lång tid man har på sig att verkställa förstörelsen.

I de ärenden där det inte finns några särskilda omständigheter som motiverar att beslut om förstörelse dröjer anser SIN att en tidsutdräkt på två månader innebär att beslutet inte har fattats med erforderlig skyndsamhet. En omständighet som enligt SIN kan motivera uppskov med beslutet om förstörelse kan vara att åklagaren, efter ett nedläggningsbeslut, förväntar sig en begäran om överprövning av nedläggningsbeslutet. SIN framhåller att det då bör finnas konkreta omständigheter som talar för att en begäran om överprövning kommer att göras och att åklagarens bedömning ska dokumenteras.³⁴

Klart är att reglerna medför en skyldighet för åklagaren att göra löpande prövning av om materialet från det hemliga tvångsmedlet ska bevaras eller inte. Även om åklagaren, vilket torde vara normalfallet, uppdragit åt annan att utföra granskningsarbetet, ligger det yttersta ansvaret för att en löpande prövning sker kvar hos åklagaren. Som bestämmelsen om förstörelse nu är utformad ska endast det material bevaras som är av betydelse för brottsutredningen fram till dess skyldigheten att förstöra inträder. Material som inte har betydelse för utredningen ska således förstöras dessförinnan. Men i praktiken sparas allt material (med undantag för sådant som avlyssningsförbudet är tillämpligt på) till dess förstörandeskyldigheten inträder.

Det finns påtagliga risker med att fatta alltför tidiga beslut om förstörelse. Inte sällan begär den misstänkte inom ramen för partsinsynen att få ta del av allt material som det hemliga tvångsmedlet genererat. Två avgöranden från Europadomstolen illustrerar riskerna med tidiga förstörelsebeslut.³⁵ I båda fallen fälldes Finland för att ha kränkt den misstänktes rätt till en rättvis rättegång trots att åklagare och polis handlat i enlighet med den inhemska lagstiftningen och förstört material som saknade relevans för utredningen. Europadomstolen fann att agerandet inneburit en kränkning av den misstänktes rätt till en rättvis rättegång eftersom besluten att förstöra materialet under utredningsstadiet medfört att varken domstolen eller den misstänkte getts möjlighet att bedöma frågan om materialet varit relevant eller inte.

Mot bakgrund av svårigheterna att under en pågående utredning avgöra vilket material som är av betydelse ur brottsutredningssynpunkt sammantaget med Europadomstolens angivna domar måste utgångspunkten därför vara att materialet – så länge det inte är klart att det omedelbart måste för-

³⁴ SIN:s uttalande 2019-03-28, dnr 49-2018.

³⁵ Natunen mot Finland, SvJT 2009 s. 705, och Janatuinen mot Finland, SvJT 2010 s. 187.

störas enligt 27 kap. 22 § RB eller 27 § HDA-lagen – ska bevaras så länge förundersökning och lagföring pågår.

I ett ärende som granskats av SIN har nämnden konstaterat att beslut om förstöring av material från hemlig tvångsmedelsanvändning fattats först efter det att nämnden uppmärksammat att sådant saknats. Beslutet fattades drygt ett år efter det att förundersökningen lades ned. Det har inte framkommit några omständigheter som skulle kunna motivera att materialet i ärendet bevarats under så lång tid efter att förstöringsskyldigheten inträdde enligt 27 kap. 24 § 2 st. RB.

Nämnden konstaterade att det är viktigt att det dokumenteras i tvångsmedelsdiariet när förundersökningen avslutades, när den misstänkte avfördes från utredningen eller när målet avgjordes slutligt. Nämnden anser att sådana uppgifter ska dokumenteras i tvångsmedelsdiariet eller i akten eftersom uppgifterna utgör utgångspunkt för när underrättelseskyldigheten respektive förstöringsskyldigheten inträder.³⁶

4.5 Vem ska fatta beslut om förstörande?

Någon motsvarande formell regel likt 14 b § förundersökningskungörelsen (FUK) om underrättelseskyldigheten finns inte beträffande förstörandebeslut. I praktiken ligger dock ansvaret för förstörande, precis som vad som gäller beträffande underrättelser, på den åklagare som är eller, om förundersökningen är avslutad, har varit förundersökningsledare.³⁷ Ett sådant ansvar ligger väl i linje med bestämmelsen i 1 a § FUK som stadgar att förundersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet.

Möjligheten att överlämna överskottsinformation rörande andra brott kan leda till att material från ett hemligt tvångsmedel kan komma att ingå i flera förundersökningar samtidigt. Det är i sådana fall lämpligt att överskottsinformationen överförs till ett särskilt lagringsmedium. Den överlämnande åklagaren har ansvar för att det ursprungliga materialet, samt eventuella kopior han eller hon disponerar över, förstörs. I och med att överskottsinformationen överlämnats på ett särskilt lagringsmedium kan förstöringen av ursprungsmaterialet ske utan men för den nya förundersökningen. Ansvar för förstörandet av det överlämnade materialet åvilar den mottagande förundersökningsledaren. Den överlämnande åklagaren bör, vid överlämnandet, erinra den mottagande förundersökningsledaren om detta. Tillämpas ovan beskriven rutin kan eventuella tveksamheter kring vem som bär ansvaret i det aktuella fallet för förstörandebeslut undvikas.

³⁶ SIN:s uttalande 2015-02-18, dnr 325-2014. Se även SIN:s uttalanden 2015-03-25, dnr 237-2014 där nämnden konstaterade att förstöringsbeslut inte fattats och, från samma dag, dnr 2088-2014.

³⁷ SIN:s uttalanden 2012-04-26, dnr 103-2011 och 113-2011.

Ansvaret åvilar, som sagts ovan, den åklagare som är eller, om förundersökningen avslutats, har varit förundersökningsledare. För det fall denne inte kan fullgöra sin skyldighet, p.g.a. semester, sjukdom, pension eller annan anledning, måste uppgiften fullgöras av annan åklagare. Det yttersta ansvaret för att det finns en åklagare som fattar beslut om förstörande åvilar kammarledningen. Vid varje kammare bör det därför finnas tydliga riktlinjer för rutinerna kring förstöring och bevakning av att sådan sker.

Om förundersökningsledningen av något skäl överlämnas till polisen för en förundersökning i vilken materialet från ett hemligt tvångsmedel finns kommer ansvaret för att det materialet förstörs i normalfallet att ligga hos den polisiära förundersökningsledaren.³⁸ Denna tillämpning överensstämmer med förundersökningsledarens helhetsansvar för förundersökningen.

Om polisen använt överskottsinformation för att förhindra brott eller i underrättelsesyfte har åklagaren inte längre någon kontroll över materialet.³⁹ Åklagaren bör oberoende av polisens hantering av informationen fatta sitt beslut om förstöring av materialet från det hemliga tvångsmedlet. Polisen bör försäkra sig om tillgång till materialet genom att överföra det till ett särskilt lagringsmedium. Det är sedan polisen som ansvarar för förstöringen eller gallringen av det använda materialet.

4.6 Dokumentation och diarieföring

Det finns inte någon dokumentationsskyldighet i lag eller förordning rörande förstörandebeslut. Dokumentationsskyldigheten följer av Åklagarmyndighetens föreskrifter om diarieföring (ÅFS 2005:19), vilka föreskriver att de uppgifter som krävs för att man ska kunna följa handläggningen av ett ärende ska registreras.

SIN har i en rapport uppmärksammat att dokumentationen kring förstöring skiftar mellan olika åklagarkammare och att skilda rutiner medför att såväl intern som extern uppföljning och granskning försvåras.

För att möta dokumentationskraven och möjliggöra SIN:s lagenhetlighetskontroller är det nödvändigt att samtliga beslut rörande hemliga tvångsmedel dokumenteras och diarieförs. Ansvaret för rutinerna kring diarieföring vilar ytterst på kammarledningen.

I det enskilda ärendet är det den åklagare som är eller, om förundersökningen avslutats, har varit förundersökningsledare som ansvarar för att diarieföring sker. Förstörandebeslut ska vara skriftligt och diarieföring av beslutet ska ske i HTM-Cåbra. Beslutet ska expedieras till polismyndigheten. I beslutet ska åklagaren begära en skriftlig bekräftelse från polismyndigheten om att för-

³⁸ SIN:s uttalande 2011-09-29, dnr 96-2011.

³⁹ SIN:s uttalanden 2012-04-26, dnr 103-2011 och 113-2011.

störande har skett. Denna skriftliga bekräftelse ska sedan diarieföras i HTM-Cåbra. Härigenom kan vid granskning säkerställas att materialet verkligen har förstörts. Av Ärendehanteringshandboken framgår att åklagaren, för det fall någon bekräftelse inte har inkommit inom 14 dagar, ska påminna polisen om förstörandebeslutet.

SIN har i ett uttalande efter inspektion vid en åklagarkammare konstaterat att det i många ärenden saknats skriftlig bekräftelse från Polismyndigheten om att materialet förstörts. Nämnden uppmanade i de ärendena de ansvariga åklagarna att till nämnden inkomma med uppgifter om materialet förstörts och om verkställigheten i så fall dokumenterats.⁴⁰ I ett annat uttalande har nämnden uttalat att om sådan bekräftelse inte inkommer inom rimlig tid från polisen, får det anses ankomma på förundersökningsledaren att genom påminnelser eller erinringar få en sådan bekräftelse. Om detta inte hjälper bör förundersökningsledaren eller kammarchefen påtala förhållandena för polisledningen.⁴¹

I förundersökningar där hemliga tvångsmedel använts och där förundersökningsledarskapet återgått till polisen (se avsnitt 4.5) bör den överlämnande åklagaren erinra polisen om att ansvaret för förstörandet övergått till den polisiära förundersökningsledaren. Detta görs lämpligen i HTM-Cåbra genom att en för detta ändamål avsedd handling skapas och expedieras till polisen.

För att polisen ska ha kontroll på att allt material förstörs måste man förteckna alla kopior som lämnas ut.

4.7 Särskilda bestämmelser om granskning och förstörande när hemliga tvångsmedel använts i Sverige på begäran av främmande stat

4.7.1 Rättslig hjälp enligt LIRB

I 4 kap. 25, 27, 28 a, 28 b och 28 c §§ LIRB finns bestämmelser som reglerar vad som gäller när en annan stat begär verkställighet av hemliga tvångsmedel mot personer som befinner sig i Sverige.

Av bestämmelserna framgår att material från sådana hemliga tvångsmedel inte behöver granskas samt att materialet endast får bevaras efter det att

⁴⁰ SIN:s uttalande 2016-04-27, dnr 152-2015. Nämnden uttalade även att den avsåg att ta upp Polismyndighetens bristande handläggning till utredning i ett särskilt ärende.

⁴¹ SIN:s uttalande 2016-03-16, dnr 86-2015. Se även SIN:s uttalande 2021-06-21, dnr 136-2019 med liknande innebörd.

ärendet om rättslig hjälp har avslutats och återredovisning har skett om så är tillåtet enligt 27 kap. 24 § RB.

Hur materialet sedan behandlas i det mottagande landet ligger utanför åklagarens kontroll. Observera dock att det finns en möjlighet enligt 5 kap. 2 § LIRB att som anmodad stat förena rättslig hjälp med villkor. Vid överlämnande av material från hemliga tvångsmedel kan det vara motiverat att ställa upp villkor för att säkerställa att materialet förstörs när det rättsliga förfarandet är avslutat i den ansökande staten.

4.7.2 Europeisk utredningsorder⁴²

I 3 kap. 4, 21, 34–37 b §§ lagen (2017:1000) om en europeisk utredningsorder (LEU) finns bestämmelser som reglerar vad som gäller när en annan stat begär verkställighet i Sverige av en europeisk utredningsorder gällande HÖK, HAK, HKÖ, HRA eller HDA.

Av bestämmelserna framgår att material från sådana hemliga tvångsmedel inte behöver granskas samt att materialet endast får bevaras efter det att ärendet har avslutats hos åklagaren och bevismaterialet har överlämnats med stöd av 3 kap. 38 och 40 §§ LEU, om detta är tillåtet enligt 27 kap. 24 § RB.

Hur materialet sedan behandlas i det mottagande landet ligger utanför åklagarens kontroll. Observera dock att det finns en möjlighet enligt 4 kap. 4 § och 3 kap. 39 § LEU lag att förena överlämnandet av bevismaterial med villkor. Vid överlämnande av material från hemliga tvångsmedel kan det vara motiverat att ställa upp villkor för att säkerställa att materialet förstörs när det rättsliga förfarandet är avslutat i den stat som utfärdat utredningsordern.

⁴² För en fullständigare beskrivning av europeisk utredningsorder hänvisas till Åklagarmyndighetens rättsliga vägledning 2022:7, *Europeisk utredningsorder*. Se exempelvis avsnitt 9.5 Lathund för HTM-frågor.

5 Avlyssningsförbudet

5.1 Allmänt

HAK, HRA och HDA får inte avse telefonsamtal eller annat meddelande respektive samtal eller annat tal, där någon som yttrar sig, på grund av bestämmelserna i 36 kap. 5 § 2–6 st. RB, inte skulle ha kunnat höras som vittne om det som sagts eller på annat sätt har framkommit. Om det under avlyssningen kommer fram att det är fråga om ett sådant samtal eller sådant tal, ska avlyssningen omedelbart avbrytas och materialet omedelbart förstöras.⁴³

Lagstiftaren har ansett att den enskilde, utom när det är fråga om mycket allvarliga brott, och i vissa fall även då, ska kunna anförtro sig till vissa angivna personer utan rädsla för att samtalet eller de uppgifter han eller hon lämnar i samband med det ska komma till tredje mans kännedom eller annars användas emot honom eller henne. Bestämmelserna begränsar alltså möjligheten att inför domstol ställa frågor till ett vittne, och brukar därför beskrivas som frågeförbud.

Det gäller ett absolut förbud mot att avlyssna samtal i vilket en **försvarare** (offentlig eller privat) deltar vid utövandet av sitt uppdrag eller samtal som avser bikt eller enskild självård om en **präst eller annan själasörjare** deltar i samtalet.

Beträffande övriga yrkeskategorier av personer som är förbjudna att lyssna på finns undantag som gör att avlyssningsförbudets omfattning beror på vilket brott som avlyssningen avser.

Advokater och deras biträden (dock inte försvarare, se ovan) är förbjudna att avlyssna beträffande något som anförtrotts dem i deras yrkesutövning eller som de i samband därmed erfarit. Förbudet gäller dock inte om det för det brott som avlyssningen gäller inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år.

Läkare, tandläkare, barnmorskor, sjuksköterskor, psykologer, psykoterapeuter, familjerådgivare enligt socialtjänstlagen, auktoriserade patentombud – och deras biträden, vissa medlare, vissa statistiker och rättegångsombud/biträden är förbjudna att avlyssna beträffande något som anförtrotts dem i deras yrkesutövning respektive vid medlingen (medlare) eller som de i samband därmed erfarit.

⁴³ 27 kap. 22 § RB och 27 § 2 st. HDA-lagen.

Förbudet gäller dock inte när avlyssningen avser

- brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år
- försök till brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år
- försök till brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år när gärningen innefattat försök till överföring av sådan allmänfarlig sjukdom som avses i 1 kap. 3 § smittskyddslagen (2004:168)
- brott mot 3, 4 och 6 kap. BrB eller lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor och som riktas mot person under 18 år.

Journalister och andra som enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § yttrandefrihetsgrundlagen är bundna av tystnadsplikt i förhållande till källan etc. är förbjudna att avlyssna utom i de fall undantag medges enligt dessa lagrum. I praktiken blir undantagen tillämpliga vid utredning av brott om högförräderi, (grovt) spioneri, grov obehörig befattning med hemlig uppgift, uppror, landsförräderi, landssvek eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott.

Undantagen till frågeförbudet beträffande advokater och deras biträden samt den stora grupp som innefattar läkare, tandläkare m.fl. innebär i praktiken att avlyssningsförbudet inte gäller dessa yrkesgrupper i ärenden där avlyssning sker vid tvåårsbrott. Endast då avlyssning sker med stöd av den s.k. straffvärdeventilen kan avlyssningsförbudet bli aktuellt beträffande dessa yrkeskategorier.

Observera att avlyssningsförbudet inte hindrar att t.ex. en brottsmisstänkt advokat, läkare eller journalist blir föremål för avlyssning.

5.2 Närmare om begreppen "i samband med yrkesutövning" och "i samband därmed erfarit"

Advokater får under förutsättningar som nämnts ovan enligt 36 kap. 5 § 2 st. RB inte höras som vittnen om något som anförtrotts dem i deras yrkesutövning eller som de i samband därmed erfarit under vissa förutsättningar. Se i avsnittet ovan.

5.2.1 I samband med yrkesutövning

Med att något har anförtrotts den yrkesutövare som det gäller menas att uppgifterna har lämnats *med begäran om eller under en tyst förväntan att de ska vara förtroliga* (jfr motiven i NJA II 1943 s. 468). Lars Welamson uttrycker det så i fråga om läkare att dessa ska ha meddelats någonting under uttryckligt eller underförstått förbehåll om diskretion med avseende på vad som meddelats. Vid frånvaron av särskilda förhållanden som utvisar motsatsen

bör man enligt honom kunna anta en upplysning vara meddelad i förtroende så snart den är sådan att en person i patientens ställning typiskt sett kan förmodas vilja så långt möjligt hemlighålla den.⁴⁴

I vissa fall kan det vara svårt att avgöra om en uppgift anförtrotts någon i hans eller hennes yrkesutövning eller i annan verksamhet. Två rättsfall som behandlas i kommentaren till 27 kap. 2 § är här av betydelse. I NJA 1990 s. 537 uttalade HD att även när en advokat är ställföreträdare för ett bolag handlingar som rör bolaget bör kunna anses anförtrodda honom i hans egen-skap av advokat och därmed vara fredade från beslag. Av betydelse i det sammanhanget blir enligt HD om bolaget kan anses vara advokatens klient eller ej. Även handlingarnas karaktär kan enligt HD behöva beaktas. HD påpekade samtidigt att det från advokatens sida bör vara tillräckligt med "ett blygsamt mått av bevisning".

NJA 2010 s. 122 avser ett fall där handlingar tagits i beslag hos en advokat med hänvisning till att denne var misstänkt för brott. HD förklarade att beslagsförbudet är avsett att skydda klientens intressen och fann att den omständigheten att advokaten var misstänkt för brott inte hindrade att beslagsförbudet tillämpades på handlingar hos advokaten. HD anmärkte dock att, för det fall att hela syftet bakom ett samarbete mellan en advokat och hans eller hennes uppdragsgivare skulle vara brottsligt eller enbart bestå i att advokatens aktiva medverkan ska dölja ett brott, det som regel inte kan anses vara fråga om sådan yrkesutövning som avses i 36 kap. 5 §.

5.2.2 I samband därmed erfarit

Det kan också vara svårt att avgöra vad uttrycket *i samband därmed erfarit* syftar på. I doktrinen förekommer också på den punkten skilda uppfattningar, men av kommentaren kan sammanfattningsvis utläsas att uttrycket "erfarit" torde täcka in såväl iakttagelser som dragna slutsatser.⁴⁵ I SvJT 1960 ref s. 57 ansågs en sjukhusläkare inte vara skyldig att lämna ut en journal rörande en person som efter misstänkt rattfylleri införts till sjukhuset i medvetslöst tillstånd (jfr 38 kap. 2 § 2 st. RB). I samma fall ansågs emellertid att de iakttagelser en sjuksköterska kunde ha gjort beträffande patientens nykterhetstillstånd vid dennes införande och omhändertagande på sjukhuset inte stod i sådant samband med hennes tjänst som sjuksköterska att hinder mötte mot hennes hörande härom.

5.2.3 Identifiering av samtal

En praktisk följdfråga blir då vilka krav som kan ställas på allmänna åtgärder för att kunna identifiera dessa samtal.

⁴⁴ Se kommentaren till 36 kap. 5 § RB Zeteo.

⁴⁵ Se närmare resonemang som förs i kommentaren till 36 kap. 5 § RB, Zeteo.

Beträffande identifikation av försvarare se avsnitt 5.3.

När någon av övriga yrkeskategorier (inte försvarare) blir aktuella vid den hemliga tvångsmedelsanvändningen, aktualiseras alltså också frågan om avlyssningsförbudet. Då bör särskild försiktighet iakttas och den som verkställer avlyssningen måste underställa åklagaren samtalen för bedömning.

Vid denna prövning bör man kunna avlyssna samtalet så långt att man kan få en klar bild av samtalets innebörd. Detta torde innefatta att man bör kunna lyssna så långt att man kan jämföra med andra kända omständigheter i ärendet eller i övrigt för att få underlag för göra aktuell bedömning.

En åtgärd för att snabbare kunna identifiera samtal för vilket avlyssningsförbudet kan komma i fråga är att i samband med domstolsförhandlingen inhämta upplysning av domstolen angående huruvida den misstänkte har en advokat eller biträdande jurist förordnad i annat mål.

Något krav på att den myndighet som genomför avlyssningen ska granska materialet i realtid för att kunna avgöra när denna ska avbrytas ställs däremot inte. Den som granskar material från hemlig avlyssning ska avbryta avlyssningen så snart det står klart att samtalet omfattas av avlyssningsförbudet. Materialet ska då omedelbart förstöras.⁴⁶

Vad gäller dokumentation, se avsnitt 4.6.

5.3 Särskilt om försvararsamtal

Motivet till förbudet att avlyssna försvararsamtal är att den som är misstänkt för brott måste kunna förlita sig på att det han eller hon säger till sin försvarare inte kommer till de brottsutredande myndigheternas kännedom utan hans eller hennes samtycke.⁴⁷ Förbudet anses svara mot den misstänktes absoluta rätt att tala i enrum med sin försvarare.

Med försvarare avses både offentliga och privata försvarare.⁴⁸

Svårigheten med avlyssningsförbudet är att fastställa att det är frågan om ett försvararsamtal. En förutsättning för att kunna konstatera att det är ett sådant samtal är att polisen kan identifiera dem som samtalar med varandra. HAK, HRA och HDA bedrivs i regel i inledningsskedet av förundersökningen och vid den tidpunkten har den misstänkte sällan fått någon försvarare förordnad för sig. Det är därför viktigt att åklagaren tillsammans med polisen och i samband med att tvångsmedlet beslutas, kontrollerar om det finns någon försvarare förordnad för den misstänkte i något pågående ärende.

⁴⁶ Prop. 2013/14:237 s. 184.

⁴⁷ Prop. 1988/89:124 s. 46.

⁴⁸ 21 kap. 3 och 4 §§ RB.

Det kan också vara lämpligt att undersöka huruvida den misstänkte i tidigare förundersökningar har haft någon försvarare utsedd eller förordnad för sig. I vissa fall kan det t.ex. finnas information om att en misstänkt brukar anlita en specifik försvarare.

I ett ärende som SIN har granskat⁴⁹ framkom att åklagaren i tvångsmedelsärendet upprättat en särskild tjänsteanteckning där det framgick att den misstänkte hade talat i telefon med en advokat. Vidare att åklagaren vid kontroll uppmärksammat att advokaten tidigare varit offentlig försvarare för den misstänkte, att domarna vunnit laga kraft och att någon ny offentlig försvarare inte var förordnad för den misstänkte. Åklagaren gjorde bedömningen att advokaten inte var att anse som försvarare för den misstänkte. SIN uttalade att man såg positivt på att åklagaren dokumenterat detta. Nämnden ansåg dock, med beaktande av det bakomliggande motivet till avlyssningsförbudet och svårigheterna för de brottsbekämpande myndigheterna att avgöra om t.ex. en försvarare vid en viss tidpunkt är privat försvarare, att försiktighet är påkallad i de fall avlyssningsförbudet aktualiseras.

SIN har i ett annat ärende⁵⁰ granskat hur några polismyndigheter hanterar hemlig teleavlyssning och hemlig rumsavlyssning när det framkommer att det är frågan om ett försvararsamtal. I sitt uttalande påtalar SIN vikten av ha rutiner för att undersöka om den misstänkte har en försvarare, såväl offentlig som privat. Vidare anför nämnden att det är viktigt att även ha rutiner för att i tvångsmedelsärendet dokumentera att en avlyssning avbrutits p.g.a. ett försvararsamtal och upptagningar och uppteckningar från sådan avlyssning förstörts.

Sammanfattningsvis bör vid tillämpningen av aktuell lagbestämmelse en försiktighetsprincip tillämpas, så att förbudet anses omfatta alla samtal mellan den misstänkte och hans försvarare, oavsett om det är en offentlig eller privat försvarare, och oberoende av om försvararens uppdrag knyter an till det pågående tvångsmedelsärendet eller inte.

Det kan därför vara en lämplig rutin att när en avlyssning inleds kontrollera i misstänkeregistret, MR, om den misstänkte är aktuell i andra ärenden. Förekommer den misstänkte i MR kan man då kontrollera i Cåbra om försvarare förordnats eller kontakta den andra förundersökningsledaren för denna kontroll.⁵¹

Som nämnts ovan i avsnitt 5.2.3 finns inget krav på att den myndighet som genomför avlyssningen ska granska materialet i realtid för att kunna avgöra när denna ska avbrytas. Den som granskar material från hemlig avlyssning ska

⁴⁹ SIN:s uttalande 2013-06-18, dnr 16-2013.

⁵⁰ SIN:s uttalande 2012-03-28, dnr 114-2011.

⁵¹ Se Ekobrottsmyndighetens Aktuella rättsfrågor ARF 2014:1 s. 3 f. med hänvisningar.

avbryta avlyssningen så snart det står klart att samtalet omfattas av avlyssningsförbudet. Materialet ska då omedelbart förstöras.⁵²

⁵² Prop. 2013/14:237 s. 184.

6 Upphörande av hemligt tvångsmedel

6.1 Allmänt

Ett hemligt tvångsmedel kan upphöra på två olika sätt. Dels genom att tiden för tillståndet löper ut utan att det förlängs, dels genom att tvångsmedelsbeslutet upphävs innan tiden för tillståndet har löpt ut.

Om det inte längre finns skäl för ett hemligt tvångsmedel ska tvångsmedelsbeslutet omedelbart upphävas. Ett beslut om att upphäva beslutet kan fattas av rätten eller av åklagaren.⁵³ Normalt är det åklagaren som fattar beslutet om att upphäva tvångsmedelsbeslutet. Det är också möjligt för rätten att själv besluta att åtgärden ska hävas innan den ursprungliga tillståndstiden har gått ut.

När åklagaren beslutar om att upphäva ett beslut om ett hemligt tvångsmedel ska detta dokumenteras.⁵⁴ I beslutet om att upphäva tvångsmedlet ska det tydligt framgå datum och klockslag för när beslutet tas, av vem och vad som upphävs. Polisen ska informeras om beslutet.

I de fall åklagarens beslut endast innebär att t.ex. ett telefonnummer eller annan adress upphävs är det viktigt att detta tydligt framgår av upphävandebeslutet. Rättens beslut om tvångsmedlet gäller vidare i övriga delar till dess tillståndet löpt ut eller annat beslutas.

I förarbetena till när bestämmelsen om upphävande infördes för hemlig avlyssning och hemlig övervakning anges inte vilka situationer som kan föranleda ett upphävande. I stället anges endast att om det visar sig att någon av förutsättningarna för hemlig avlyssning/hemlig övervakning inte längre föreligger ska åtgärden omedelbart upphöra.⁵⁵ När den tidigare tidsbestämda numera upphävda lagen (2007:978) om hemlig rumsavlyssning infördes angavs i förarbetena som exempel till när tvångsmedlet skulle upphävas att det står klart att den misstänkte har åkt utomlands och inte kommer att besöka den plats som avlyssnas under den tid som tillståndet pågår eller att den misstänkta gärningen visar sig vara av mindre allvarlig art.⁵⁶

De vanligaste situationerna som kan föranleda åklagarens ställningstagande av om beslut om att ett hemligt tvångsmedel ska upphävas är då den misstänkte

⁵³ 27 kap. 23 § RB och 20 § HDA-lagen.

⁵⁴ ÅFS 2005:30.

⁵⁵ Prop. 1988/89:124 s. 55.

⁵⁶ Prop. 2005/06:178 s. 107.

frihetsberövas, lämnar landet (vad gäller HAK, HÖK och HDA kan det då i stället bli aktuellt att genom internationell rättslig hjälp få bistånd från annat land att fortsätta åtgärden) eller under en längre sjukhusvistelse. När det står klart att den misstänkte inte längre använder ett telefonnummer eller annan adress som avlyssnas och/eller övervakas finns inte heller skäl att fortsätta åtgärden.

För kortvariga utlandsvistelser kan man alternativt besluta om att tillfälligt avbryta avlyssningen under den period som utlandsvistelsen varar.⁵⁷

Eftersom verkställigheten av hemliga tvångsmedel ombesörjs av polisen är det av största vikt att polisen omedelbart underrättar åklagaren om sådana omständigheter som kan inverka på bedömningen om det kan finnas skäl att häva beslutet.⁵⁸

6.2 Särskilt vid upphörande av HAK/HÖK/HDA

En situation som har varit föremål för många diskussioner är då den misstänkte frihetsberövas under pågående avlyssning/övervakning. Vad händer med avlyssningen/övervakningen i en sådan situation? Innebär frihetsberövandet i sig att man inte längre kan anse att det föreligger skäl för tvångsmedlet?

Förarbetena ger inget uttryckligt svar på hur denna situation ska hanteras. I doktrinen anges att avlyssningen/övervakningen omedelbart ska upphävas i samband med frihetsberövandet med motiveringen att den misstänkte inte längre kan antas använda telefonnumret eller annan adress som tillståndet omfattar.⁵⁹

Från brottsutredande håll har det framhållits att ett frihetsberövande inte behöver innebära att det inte längre finns skäl till åtgärden. Frihetsberövandet avser kanske en annan förundersökning. Den misstänkte kanske försätts på fri fot efter förhör eller efter att någon mindre utredningsåtgärd har vidtagits. Vid utredningar som rör den grovt organiserade brottsligheten kan information från avlyssning/övervakning som erhålls efter ett frihetsberövande innebära ovärderlig hjälp vad gäller bevisning och identifiering av medgärningsmän.

Under 2011 genomförde SIN en enkätundersökning som tog sikte på bl.a. denna frågeställning. Ett stort antal åklagare fick då lämna sin syn på hur man ska hantera hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning som pågår då den misstänkte frihetsberövas. De svarsalternativ som gavs var följande: Avbryter man avlyssningen och övervakningen direkt, i samband med beslut

⁵⁷ Se SIN:s uttalande 2018-09-12, dnr 156-2017.

⁵⁸ Prop. 1988/89:124 s. 68, prop. 1995/96:85 s. 40 och prop. 2005/06:178 s. 107.

⁵⁹ Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 3:e upplagan, s. 520.

om anhållande, i samband med beslut om häktning, anmäler man ändrade förhållanden till tingsrätten och ansöker om fortsatt avlyssning och övervakning eller avbryter man inte? Av SIN:s rapport⁶⁰ framgår att det bland åklagarna råder olika uppfattningar om hur situationen ska hanteras. Nära en tredjedel av de åklagare som besvarade enkäten anförde att de erhållit information sedan den misstänkte hade frihetsberövats och angav att den informationen hade haft praktisk betydelse då informationen rörde kontakter med medgärningsmän och andra misstänkta som identifierats. SIN anför i sin rapport följande:

Tillgången till enskildas telekommunikation utgör ett allvarligt ingrepp i den personliga integriteten. Rätten att fritt och utan obehörigt intrång använda telefonen ingår också bland de medborgerliga fri- och rättigheterna som bara kan inskränkas i lag (2 kap. regeringsformen). Användningen av hemliga tvångsmedel ska således följa den s.k. legalitetsprincipen vilket innebär att en myndighet inte utan stöd i lag eller annan författning får ingripa i en enskilds rättssfär samt att rättighetsinskränkande regler ska tillämpas enligt sin ordalydelse utan utrymme för extensiva eller analoga tolkningar.

SIN konstaterar vidare att det av svaren framgår att det ur ett brottsutredande perspektiv kan finnas behov av att fortsätta avlyssna eller övervaka den misstänktes teledresser efter frihetsberövandet samt att detta behov har vuxit i takt med den tekniska utvecklingen av mobiltelefonin. Enligt SIN:s bedömning är det inte självklart att de integritetsaspekter som gör sig gällande vad gäller den fasta telefonin (där det i större utsträckning finns flera brukare, t.ex. i ett hem) är desamma för mobila telefoner. I sammanhanget anför SIN att det kan finnas anledning att överväga en översyn av den aktuella lagstiftningen.

Precis som SIN anför i sin rapport har den tekniska utvecklingen av mobiltelefonin inneburit att möjligheten till och behovet av att kunna ta del av information efter frihetsberövandet har vuxit. Eftersom rättsläget synes oklart kan inte någon entydig rekommendation ges till hur situationen ska hanteras av åklagare. Ordalydelsen i 27 kap. 23 § RB ger dock vid handen att frågan om upphävande får avgöras från fall till fall. Åklagaren får därför utifrån omständigheterna i det enskilda fallet göra en bedömning om det fortfarande finns skäl till åtgärden när den misstänkte frihetsberövas. Åklagaren bör därför särskilt dokumentera sitt ställningstagande i tvångsmedelsärendet om situationen uppstår.

⁶⁰ SIN:s rapport 2011-06-09, dnr 887-2010.

7 Kapitlet upphävt 2025-10-01

Kapitlet behandlade underrättelseskyldighet.

8 Kvarhållande av försändelse

8.1 Rättsliga förutsättningar och praktiskt tillvägagångssätt

Kvarhållande av försändelse (hädanefter postkontroll) innebär att fysiska försändelser (andra än elektroniska: t.ex. brev, avier och paket) som väntas komma in till ett befordringsföretag ska hållas kvar där tills frågan om beslag har avgjorts. Beslutet om postkontroll innebär ett förordnande riktat till ett befordringsföretag att hålla kvar försändelser och en förpliktelse för företaget att utan dröjsmål anmäla hos den som begärt förordnandet att så har skett, för att denne (förundersökningsledare eller åklagare) ska pröva om försändelsen ska tas i beslag. Det är rätten som beslutar om postkontrollen. Frågan om beslag avgörs av förundersökningsledaren/åklagaren och utgör i sig inget hemligt tvångsmedel.⁶¹ Att postkontrollen är hemlig framgår genom att det i förordnandet ska tas in en underrättelse (riktat till befordringsföretaget) om att meddelande om åtgärden inte utan tillstånd av förundersökningsledaren eller åklagaren får lämnas till avsändaren, mottagaren eller någon annan. Överträdelse av denna tystnadsplikt är straffsanktionerad i 9 kap. 6 § RB.

Det krävs inte någon skäligen misstänkt person för att postkontroll ska vara tillämpligt. Däremot krävs att förundersökning pågår för ett brott som möjliggör beslag av brev, telegram eller annan försändelse. För sådant beslag krävs brott som har föreskrivet fängelse i ett år eller mer och att försändelsen hade kunnat tas i beslag hos mottagaren.⁶² Kravet på att försändelsen ska kunna tas i beslag hos mottagaren är en påminnelse om beslagsförbudet i 27 kap. 2 § RB. Härav följer exempelvis att beslag inte kan tas av skriftlig handling om den kan antas innehålla uppgifter som berör en befattningshavares tystnadsplikt i enlighet med bestämmelsen om frågeförbudet vid domstol i 36 kap. 5 § och handlingen innehas av den personen eller av den som tystnadsplikten gäller till förmån för.

Med befordringsföretag avses enligt förarbetena ett post- eller telebefordringsföretag som på affärsmässiga grunder huvudsakligen förmedlar information (postförsändelser) som andra lämnar för distribution.⁶³ Bestämmelsen är även tillämplig på företag som tar emot försändelser för befordran på järnväg, buss, fartyg eller annat transportmedel.⁶⁴ Budföretag och åkerier

⁶¹ Bestämmelsen finns i 27 kap. 9 § RB.

⁶² Se 27 kap. 3 § RB.

⁶³ Prop. 1992/93:200 s. 161 f.

⁶⁴ Prop. 1942:5 s. 209 f. och s. 507.

omfattas också av begreppet beforderingsföretag i RB:s mening, även om de inte utövar någon postverksamhet i postlagens mening.⁶⁵

Postnord, som är Sveriges största postbeforderingsföretag med tillstånd att bedriva postverksamhet, anlitar för sin verksamhet i stor utsträckning ombud med butiker (t.ex. ICA, Coop, Axfood m.fl.), där kunder kan lämna och hämta försändelser m.m. Dessa ombud bör, enligt Utvecklingscentrums uppfattning, också anses omfattas av begreppet beforderingsföretag, eftersom de i övrigt omfattas av samma regler och villkor för postverksamheten som ställs på Postnord, även beträffande tystnadsplikten.⁶⁶

Det finns inga uttryckliga formkrav för vilka uppgifter som en ansökan om postkontroll ska innehålla. Den bör dock innehålla följande uppgifter:

- vilket brott som utreds
- vilken eller vilka typer av försändelser som ska kvarhållas⁶⁷
- till vem försändelserna är riktade
- särskilda kännetecken på försändelserna (t.ex. avsändare, ursprungsland, utseende, vikt)
- vilken tid som förordnandet ska gälla
- vilket beforderingsföretag som avses med förordnandet
- skälen för åtgärden.

Som framgått i avsnitt 1.3 ovan får ett förordnande om postkontroll gälla under högst en månad från den dag då förordnandet delgavs beforderingsföretaget. Ansvaret för delgivning åvilar åklagaren.

Det finns ett flertal beforderingsföretag som kan bli aktuella när postkontroll ska används mot någon särskild adressat: På adressen kan finnas flera privata postutdelningsaktörer och ombud som kan bli aktuella för utlämning av postförsändelser.

Genom rättens förordnande om postkontroll förpliktas beforderingsföretaget att utan dröjsmål göra anmälan hos den som har begärt förordnandet.⁶⁸ Denne ska då omedelbart pröva om beslag ska ske. För att inte väcka oråd hos mottagaren av en försändelse bör man eftersträva att alltid pröva beslagsfrågan inom 24 timmar från beskedet om att försändelsen är kvarhållen.

⁶⁵ Se SIN:s uttalande 2016-02-17, dnr 151-2015 och Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 3:e uppl. s. 467.

⁶⁶ Se om denna 2 kap. 14–15 §§ postlagen (2010:1045).

⁶⁷ I SOU 2018:61 föreslås införandet av en skyldighet att i förordnandet om postkontroll ange vilka försändelser som beslutet omfattar.

⁶⁸ 27 kap. 9 § 2 st. RB.

Om beslutet om postkontroll ska delges Postnord kan kontakt i detta syfte tas via e-post på adressen postnord.sakerhet@postnord.com eller, om det brådskar, på telefon till 076-137 74 28.

Lämpligen lämnar man till beforderingsföretaget kontaktuppgifter till utredare, som beforderingsföretaget kan kontakta vid kvarhållande av försändelse. När denne kontaktas av beforderingsföretaget beger han eller hon sig till platsen för försändelsen för en yttre granskning av försändelsen och kontaktar sedan åklagaren för en telefonföredragning i beslagsfrågan. Beslutar åklagaren om beslag kan han eller hon uppdra åt utredaren att genast verkställa beslaget och, med stöd av 27 kap. 12 § RB, granska det närmare på plats. Är innehållet inte av intresse kan åklagaren snabbt häva beslaget åter till beforderingsföretaget.

Om åklagaren av någon anledning finner att förutsättningar inte längre föreligger för en pågående postkontroll saknas lagliga möjligheter för honom eller henne att själv besluta om dess upphörande.⁶⁹ Åklagaren får i så fall vända sig till rätten med en begäran om att förordnandet upphävs i förtid och därefter meddela det nya beslutet till beforderingsföretaget.

Det finns ingen skyldighet att underrätta någon som utsatts för postkontroll. Däremot ska avsändare (om känd) och mottagare underrättas om beslag som postkontroll resulterar i, så snart det kan ske utan men för utredningen.⁷⁰

8.2 Åklagarbeslut

I situationer där det kan befaras att det skulle medföra en fördröjning av väsentlig betydelse för utredningen att inhämta rättens förordnande kan i stället åklagaren besluta om förordnande om postkontroll.⁷¹ På samma sätt som gäller för åklagarbeslut om HAK, HÖK och HKÖ enligt 27 kap. 21 a § RB ska åklagaren då utan dröjsmål anmäla beslutet till rätten och i anmälan ange skälen för åtgärden. Rätten ska skyndsamt pröva ärendet. Om rätten finner att det inte finns skäl för åtgärden ska rätten upphäva förordnandet. Om förordnandet har upphört att gälla innan rätten har prövat ärendet ska åklagaren anmäla åtgärden till SIN (i rekommenderat brev). Någon prövning av rätten ska i sådant fall inte göras, utan rätten har då att avskriva ärendet.

⁶⁹ Se SIN:s uttalande 2016-02-17, dnr 151-2015 och Gunnel Lindberg, *Tvångsmedel*, 3:e upplagan, s. 474. Beslagsutredningen (SOU 2017:100) har föreslagit att åklagaren ska kunna avsluta postkontroll i vissa fall.

⁷⁰ 27 kap. 11 § RB.

⁷¹ Bestämmelsen finns i 27 kap. 9 a § RB.

